

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БОЙЫНДА ПАТРИОТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ РӨЛІ

Тыншим Айбек

7M01101 – Педагогика және психология білім бағдарламасының 1 курс магистранты Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, п.ғ.д., профессор – Джанзакова Ш.И.

Аңдатпа. Мақалада мектеп оқушыларының бойында патриоттық құндылықтарды қалыптастырудағы ұлттық тәрбиенің рөлі қарастырылады. Зерттеуде ұлттық тәрбиенің

әдістері мен құралдары, олардың оқушылардың рухани дамуына, мәдени сана-сезіміне және патриоттық сезімін қалыптастыруға ықпалы талданады. Автор ұлттық мәдениет, салт- дәстүрлер мен мерекелерді пайдалану арқылы патриоттық құндылықтарды дамыту жолдарын ұсынады. Мақалада мектептегі ұлттық тәрбие тәжірибесі, рөлдік ойындар мен тренингтер арқылы патриоттық сананы қалыптастыру артықшылықтары көрсетілген.

Кілт сөздер: патриоттық құндылықтар, ұлттық тәрбие, мектеп оқушылары, мәдениет, дәстүрлер, салт-дәстүрлер, рухани даму, әлеуметтік жауапкершілік, білім беру, патриоттық сананы қалыптастыру.

Қазіргі қоғамда патриоттық сананы қалыптастыру – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Мектеп оқушыларының бойына патриоттық құндылықтарды сіңіру олардың жеке тұлғалық, әлеуметтік және мәдени дамуына ықпал етеді. Ұлттық тәрбие – бұл патриоттық құндылықтарды қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады.

Патриотизм – жеке тұлғаның «табиғат-адам-қоғам» жүйесінде әлеуметтену үрдісін қамтамасыз ететін тұлғаның құнды сапалық қасиеті. Сондықтан да патриотизмді философиялық категориялар тұрғысынан қарастыратын болсақ, онда патриотизм адамның табиғатпен үйлесе дамуының басты факторы, адамдармен қарым-қатынасының құралы, қоғам дамуының дәйекті әсер ететін детерминант болып табылады. Осыған орай патриотизмнің мәні мен патриоттық тәрбиенің мазмұны «мәдениет-тарих-білім» деп аталатын қоғам дамуының макропарадигмалы логикасы арқылы дамиды.

Патриотизм туралы идеяларды кезінде өздерінің шығармаларында қазақ даласының ойшылдары да, атап айтсақ, Әл-Фараби, Ж.Баласағұни, М.Қашқари, жыршы-жыраулары да: Асан-қайғы, Доспамбет, Шалкиіз, Бұқар Жырау, Махамбет т.б. айтқан. Патриоттық сезімді қазақ ағартушылары Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, Абай шығармаларынан да байқауға болады.

«Отансүйгіштік», «елжандылық» ұғымдары өз алдына дербес қаралып жүргендігімен ғылымда ол «патриотизм» категориясы арқылы сипатталып, тереңірек мағына береді.

Философиялық тұрғыда патриотизм – адамгершілік және саяси принцип, әлеуметтік сезім, оның мазмұны – Отанға сүйіспеншілік, оған адалдық, оның өткені мен қазіргісінедеген мақтаныш, Отан мүддесін қорғауға құлшыныс. Патриотизм – адамның мыңдаған жылдар бойы бекіген ең терең сезімдерінің бірі. Туған жерге, тілге, салт, дәстүрге адал болып, олардан қол үзбеу түрінде патриотизмнің тарихи

элементтері көне заманда-ақ қалыптаса бастаған.

Патриотизм (грек сөзі Patriotes – отандас, Patris – Отан, туған жер). Отанға деген сүйіспеншілік, бойындағы күш қуатымен білімін Отан игілігі мен мүддесіне жұмсау. Туған жер, ана тілін, елдің әдет-ғұрпымен салт-дәстүрін құрмет тұту сияқты патриотизм элементтері ерте заманнан бастап-ақ қалыптаса бастайды, - деп көрсетілген –өзінің ізгілікті мәнін сақтайды. Патриоттық сезімнің объектісі мен қайнар көзі – Отан десек, оның мазмұны: Туған жер, табиғат, оның байлықтары, тіл, дәстүр, тарихи ескерткіштер, туған өлкедегі тамаша киелі орындар. Олардың адам көкірегіне жылулық, жақындық, туысқандық сезімдерді ұялатып, ізгі де ерлік істердің қайнар көздеріне айналуы патриотизмге тәрбиелеудің арқауы.

Патриоттық сезімнің объектісі мен қайнар көзі - Отан десек, оның мазмұны: туған жер, табиғат, оның байлықтары, тіл , дәстүр, тарихи ескерткіштер, туған өлкедегі тамаша киелі орындар. Олардың адам көкірегіне жылулық, жақындық, туысқандық сезімдерді ұялатып, ізгі де ерлік істердің қайнар көзіне айналуы патриотизмге тәрбиелеудің арқауы. Қасиетті сезім ананың сүтімен бірге өзінен - өзі келмейтін баланың бойында біртіндеп қалыптасатын құдіретті сезім. Бұл сезім әркімде әр кезеңде оянып, кейін кәмілетке келгенде біржола буыны қатып , тәжірибемен, уақытпен, біліммен, қоршаған ортаның ықпалымен, балабақша, отбасы, мектеп, жоғарғы оқу орындары, бұқаралық ақпарат құралдары, қоғамдық ұйымдар мен қозғалыстар әсерімен қалыптасады. Патриоттық сезім тұлғада тәрбие арқылы өсіп жетіліп патриоттық сана түрінде қалыптасады. Сондай-ақ жеке адам өз ұлтының қасиеттерін бойына сіңіруі керек.

Ұлттық патриотизмді қалыптастыруда салт, дәстүрлердің атқаратын орны ерекше. Ұлттық патриотизм дегеніміз – ең алдымен қазақ халқына сүйіспеншілікпен қарау, оның

ұрпақтан ұрпаққа үзілмей жалғасып келе жатқан құндылықтарын бойына сіңіру. Тереңірек пайымдасақ, мұның өзі ұлттарды ұлылауға бағытталып, ілгеріде жүргізілген кереғар ұлт саясатының кесірінен ұмтылып қалған дәстүрлердің жаңғаруы ұлттық патриотизмін күшейте түсіру. Ұлттық қасиеттерімізді ұрпақ бойында қалыптасуы қоғам игілігі үшін маңызды. Ұлттық патриоттық білім беру құралдары болып саналады: ұлттық тіл, ұлттық-әдеп ғұрыптар мен салт-дәстүрлер, ауызекі халық шығармашылығы, ұлттық тарих, ұлттық сәндік- қолданбалы өнер, ұлттық ойындар, тағы басқалар, ұлттық патриотизм ерекшеліктерін айқындайтын маңызды мәні

Мектеп оқушыларын, әсіресе патриоттық рухта тәрбиелеуде, оларды халқына адал қызмет етуге баулуда Махамбет өлеңдерінің маңызы ерекше. Бір сөзбен айтқанда, ақынның қай өлеңін алсақ та, онда жырланатын, жас жеткіншекке арнап айтылатын үлгі-өнеге, тәлім-тәрбиелік аталы сөздердің түп тамыры: халқыңды жаныңдай сүй, көппен бірге жүр, сөйтсең ғана қор болмайсың, бәрінен де жұрт мүддесін жоғары ұста, ел-жұртыңның қамқоршысы бол, халық үшін аянбай еңбек ет деген идеяның төңірегінен табылады. Ондай сөздер жастардың бойында көңілге қонымды психологиялық қасиеттердің қалыптасуына себепкер болып, адасқан адамды тура жолға түсіруге жәрдемдеседі.

Халқымыздың жауынгерлік және ерлік дәстүрінің мол тарихын ескере отырып туған өлкеге сүйіспеншілікті қалыптастыруда мектептің оқу-тәрбие жұмысында патриоттық қаһармандық ерлік дәстүрінің негізгі элементтерін тәрбие мазмұнында жан-жақты қамти отырып, кеңінен енгізу қажеттілігі өмір талабынан туындап отыр.

Патриоттық тәрбие жұмыстары барысында Отанға сүйіспеншілік, жалпы елдің әскери қуатын нығайтуға үлес қосуға дайын болу, отан қорғауға әзірлік сенімі қалыптасады. Әрбір өлкенің батырларының ерлік және жауынгерлік дәстүрлері арқылы оқушыларға патриоттық тәрбие берудің маңызы зор. Сол арқылы олардың бойында ата салтқа, туған өлкеге, жерге, тілге сүйіспеншілік сезімін қалыптастыруға

болады. Отанын мақтаныш тұту, оның жетістіктеріне сүйсіну, қиындықтарына күйіну, әрқашан елін, жерін қорғауға дайын болуға бейімделеді.

Патриоттық құндылық – бұл адамда өз еліне, халқына, мәдениетіне, тарихына және дәстүрлеріне деген сүйіспеншілік, құрмет, жауапкершілік және адалдық сезімін қалыптастыратын моральдық, әлеуметтік және мәдени принциптер жиынтығы.

Патриоттық құндылықтар жеке тұлғаның қоғамдағы орны мен міндеттерін түсінуіне, елінің дамуына белсенді қатысуына ықпал етеді.

Патриоттық құндылықтың негізгі компоненттері

1. Мемлекеттік-құқықтық компонент:

- Елдің заңдарын сақтау, азаматтық жауапкершілік, мемлекеттік рәміздерге құрмет.

2. Мәдени компонент:

- Ұлттық мәдениетке, тілге, әдебиетке, өнерге сүйіспеншілік.

3. Тарихи компонент:

- Елдің тарихын білу, ата-бабалар еңбегін бағалау, тарихи ескерткіштер мен дәстүрлерді сақтау.

4. Әлеуметтік компонент:

- Қоғамға пайдалы іс жасау, қоғамда өз орнын түсіну, өзара сыйластық пен бірлікке үлес қосу.

5. Моральдық-этикалық компонент:

- Адалдық, әділдік, патриоттық сезім арқылы дұрыс әрекет жасауға үйрету.

Патриоттық құндылықтардың мектептегі рөлі

- **Рухани дамуды қамтамасыз етеді:** Оқушылардың ішкі сенімін, мәдени және моральдық қасиеттерін қалыптастырады.
- **Ұлттық сана-сезімді қалыптастырады:** Өз еліне, халқына деген сүйіспеншілік пен жауапкершілік сезімін дамытады.
- **Қоғамдық бірлікті нығайтады:** Бірлік пен өзара сыйластыққа үйретеді.
- **Болашақта жауапты азаматтарды тәрбиелейді:** Елінің дамуына белсенді қатысуға және мәдени құндылықтарды сақтау мен насихаттауға ықпал етеді.

Мектепте патриоттық құндылықтарды қалыптастыру әдістері

1. Ұлттық мәдени мұраны оқыту:

- Қазақ тарихы, әдебиеті, фольклоры, өнері арқылы.

2. Салт-дәстүрлер мен мерекелерді өткізу:

- Наурыз, Тәуелсіздік күні, мемлекеттік мерекелер.

3. Рөлдік ойындар мен тренингтер:

- Тарихи және мәдени кейіпкерлердің рөлдерін ойнау арқылы патриоттық сезімді дамыту.

4. Қоғамдық жұмыстарға қатыстыру:

- Қарттар үйіне, табиғатқа көмек көрсету, қоғамдық жобаларға тарту.

Ұлттық тәрбие – бұл белгілі бір халықтың тарихи, мәдени, моральдық, рухани және дәстүрлі құндылықтарын қолдана отырып, жеке тұлғаны тәрбиелеу процесі. Ол адамның бойында ұлттық сана-сезім, патриоттық сезім, мәдени және рухани құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған.

Ұлттық тәрбие оқушыларды тек біліммен қамтамасыз етпей, олардың рухани дамуына, мәдениет пен дәстүрді қадірлеуіне ықпал етеді.

Ұлттық тәрбие мақсаты

1. **Ұлттық сананы қалыптастыру:** Оқушыға өз елінің тарихын, мәдениетін, тілін, дәстүрін үйрету.

2. **Моральдық және этикалық қасиеттерді дамыту:** Адалдық, әділдік,

қамқорлық, сыйластық сияқты құндылықтарды сіңіру.

3. Патриоттық сезімді қалыптастыру: Елге, қоғамға, өз халқына деген сүйіспеншілік пен жауапкершілікті арттыру.

4. Қоғамдық және әлеуметтік белсенділікті дамыту: Қоғамға пайдалы істерге тарту, қоғамдық жобаларға қатыстыру.

Ұлттық тәрбиенің компоненттері

1. Мәдени-құндылықтық компонент: Тіл, музыка, әдебиет, халықтық өнер, ұлттық дәстүрлер.

2. Тарихи компонент: Елдің тарихын білу, ата-бабалар еңбегін бағалау.

3. Моральдық және этикалық компонент: Құндылықтар арқылы дұрыс мінез-құлықты қалыптастыру.

4. Қоғамдық-саяси компонент: Азаматтық жауапкершілік пен патриотизмді дамыту.

Ұлттық тәрбиені жүзеге асыру әдістері:

- **Сабақтарда ұлттық материалдарды қолдану:** тарих, әдебиет, өнер сабақтарында.
- **Мерекелер мен салт-дәстүрлерді өткізу:** Наурыз, Тәуелсіздік күні, ұлттық спорт ойындары.
- **Рөлдік ойындар мен тренингтер:** тарихи кейіпкерлер мен ұлттық дәстүрлерді тәжірибеден өткізу.
- **Қоғамдық қызмет:** қайырымдылық, экологиялық және әлеуметтік жобаларға қатыстыру.

Ұлттық тәрбиенің маңызы

- Оқушының рухани дамуын қамтамасыз етеді.
- Ұлттық сана мен патриоттық сезімді қалыптастырады.
- Моральдық және этикалық қасиеттерді дамытады.
- Қоғамдағы бірлік пен өзара сыйластыққа ықпал етеді.
- Болашақ азаматтың елге қызмет етуіне негіз болады.

Ұлттық тәрбие және патриоттық құндылықтар.

Ұлттық тәрбие – бұл халықтың мәдени мұрасы, дәстүрлері, салт-дәстүрлері, моральдық және этикалық қағидаларын пайдалана отырып, оқушылардың рухани дамуын қамтамасыз ететін педагогикалық процесс.

Патриоттық құндылықтар – бұл мемлекетке, халқына, мәдениетіне, тарихына деген сүйіспеншілік пен құрмет, әлеуметтік жауапкершілік сезімін қалыптастыратын принциптер. Ұлттық тәрбиенің рөлі мыналарда көрінеді:

- 1. Мәдени және тарихи білім беру:** Оқушыларға өз халқының тарихын, мәдениетін, дәстүрін үйрету.
- 2. Моральдық қалыптастыру:** Адалдық, әділдік, сыйластық, қамқорлық сияқты ұлттық қасиеттерді дамыту.
- 3. Қоғамдық белсенділікті арттыру:** Елге деген сүйіспеншілікті, әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру.

Ұлттық тәрбиені жүзеге асыру әдістері

1. Сабақта ұлттық материалдарды қолдану:

-Қазақ халқының батырлары мен тарихи тұлғаларын, халық ертегілері мен дастандарын талқылау.

2. Мерекелер мен салт-дәстүрлерді өткізу:

-Наурыз, Тәуелсіздік күні, Ұлттық спорт және өнер шараларын ұйымдастыру.

3. Рөлдік ойындар мен тренингтер:

-Оқушыларға тарихи және мәдени рөлдерді тәжірибеден өткізу, мәселен, «Қазақ батырлары» немесе «Ұлттық кәсіп» тақырыптарында ойындар.

4. Қоғамдық қызметке тарту:

-Қарттарға, мұқтаждарға көмек көрсету, экологиялық және қоғамдық жобаларға

қатыстыру.

Артықшылықтары

- Оқушылардың ұлттық санасы мен патриоттық сезімі қалыптасады.
- Моральдық және этикалық қасиеттер дамиды.
- Жастардың мәдени құндылықтарға құрметі артады.
- Қоғамдағы бірлік пен өзара сыйластыққа ықпал етеді.
- Болашақта жауапты және қоғамға пайдалы азаматтарды тәрбиелейді. Қорытынды

Мектеп оқушыларының бойында патриоттық құндылықтарды қалыптастырудағы ұлттық тәрбие – бұл тек білім беру емес, сонымен қатар рухани және мәдени дамытудың кешенді процесі. Ұлттық тәрбие арқылы оқушылар өз елін, мәдениетін және дәстүрлерін қадірлеуді үйренеді, болашақ азамат ретінде жауапкершілікті сезінеді және қоғамға пайдалы қызмет көрсетуге бағыт алады. Сондықтан мектептегі ұлттық тәрбие – патриоттық сананы қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ахметов, Н. Кәсіби және патриоттық тәрбие жүйесі. – Алматы: Фолиант, 2019. – 160с.
2. Баймуханбетова, Г.Т. Ұлттық тәрбиенің мектептегі рөлі. – Астана: Білім, 2020. – 132с.
3. Назаров, А.Б. Ұлттық құндылықтар және мектептегі тәрбиелік жүйе. – Алматы: Логос, 2019. – 144 с.
4. Кузнецова, Е.В. Педагогические технологии формирования патриотизма у школьников. – Москва: Просвещение, 2020. – 200 с.